

گفت‌وگوی حسام‌الدین آشنا با روزنامه الاخبار لبنان

موضع ظریف نهایت آن چیزی است که ایران می‌تواند عرضه کند

دکتر حسام‌الدین آشنا رئیس مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست‌جمهوری طی گفتگویی با روزنامه الاخبار لبنان به سؤالات خبرنگار این روزنامه پاسخ دادند.

الاخبار: این روزها در چهل و دومین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی در ایران قرار داریم. آیا نظام جمهوری اسلامی را که برآمده از انقلاب است در مسیر تحقق آرمان‌های انقلاب موفق می‌دانید؟

موفقیت امری نسبی است. برخی آرمان‌های انقلاب آرمان‌های بلندی بوده است که در کوتاه‌مدت و میان‌مدت قابل تحقق بود. نمی‌توان حتی در بیست یا چهل سال به آن‌ها رسید. و برخی دیگر هم اهداف آن چیزی که ما انقلاب اسلامی ایران می‌نامیم روی دوم آن فروپاشی یک نظام بود. به همین دلیل انقلاب با خونریزی کم و سریع رخ داد. نظام حاکم توانایی تداوم نداشت و برای فروریختن آن نیاز به یک تلنگر بود. پس با آغاز جمهوری اسلامی ما با دو مسأله جدی روبه‌رو بودیم یکی فروپاشی دولت در ایران و دوم شکاف بین دولت و ملت که تلاش زیادی برای ترمیم این مشکلات صورت گرفت.

پس از انقلاب تلاش شد تا دولت اقتدارگرایی مرکزی به دولتی تبدیل شود که توان توازن بین مرکز و پیرامون را داشته باشد. به گونه‌ای که برخی مسائل را به صورت مرکزی حل کند و برخی را نیز به استان‌ها واگذار کند. مثلاً در دولت آقای روحانی هیأت وزیران مصوبه‌ای داشت که به موجب آن ۱۷ اختیار جدید از وزارتخانه‌ها به استانداری‌ها واگذار شد و دست آن‌ها در تصمیم‌گیری بازتر شد. از طرف دیگر پیش از انقلاب قدرت دولت وابسته به خارج از کشور بود. در حوزه نظامی و دفاعی وابستگی تقریباً صد در صد بود. دوره جنگ تحمیلی باعث ایجاد خودآگاهی در زمینه لزوم تولیدات حوزه نظامی و دفاعی شد به طوری که الان بسیاری از نیازهای ما به ویژه در حوزه‌های پدافندی در داخل تولید می‌شود. در زمینه اقتصاد اگر ما مسیر اقتصادی زمان شاه را ادامه می‌دادیم یک اقتصاد وابسته مصرفی داشتیم. در زمان شاه در چند جنبه سرمایه‌گذاری بزرگ به ویژه در صنایع سنگین مثل ذوب‌آهن انجام شد. اما این صنایع تنها محدود به تأمین نیازهای زیرساختی در داخل بود و جنبه صادراتی و رقابت در بازارهای جهانی نداشت. رویکردی که در جمهوری اسلامی در عرصه اقتصادی پیش گرفته شد سه پایه اصلی داشت: یکی تلاش برای جایگزینی واردات، دوم توجه به صادرات و سوم عدالت محوری و تلاش برای کاستن فاصله مرکز و پیرامون.

الاخبار: از نظر شما جمهوری اسلامی در چه عرصه‌هایی ناکام بوده است و نیاز به تلاش بیشتر است؟

من اسم آن را ناکامی نمی‌گذارم بلکه می‌گویم مسیرهای دشوار. یکی از این راه‌های دشوار در جاهایی بود که ما با تقابل استکبار جهانی با خودمان روبرو شدیم.

یکی از ویژگی‌های انقلاب اسلامی الهام بخشی آن بود. این باعث نگرانی قدرت‌های بزرگ و قدرت‌های منطقه‌ای شد که ایران بدون شاه و بدون حمایت آمریکا بتواند به الگویی برای کشورهای منطقه برای پیشرفت و استقلال و شکوفایی اجتماعی تبدیل شود و از همین جا تقابل با ایران شروع شد. بسیاری از مشکلات ما ناشی از تقابل‌هایی بود که با ما شد و حرکت ما را متوقف یا کند کرد. مثلاً اگر هشت سال جنگ را نداشتیم یا تحریم‌ها به این شدت علیه ما نبود قطعاً وضعیت متفاوتی داشتیم. تجربه دو سال برجام نشان داد که چطور اعداد و ارقام و شاخص‌ها در کشور تغییر کرد. عربستان و اسرائیل برجام را به این دلیل معامله بسیار بد خواندند که می‌دانستند وقتی ایران تحریم نیست به طور طبیعی جهش اقتصادی می‌کند.

الاخبار: شما استکبار جهانی را مانع تحقق برخی از اهداف انقلاب می‌دانید. اما پرسش اینجاست که آیا تقابل ایران با استکبار جهانی و مشخصاً آمریکا ابدی و بی‌پایان است؟ آیا ایران نمی‌تواند به وضعیت عادی و پایدار در روابط خود با آمریکا برسد؟

این تصمیم را باید آمریکایی‌ها بگیرند که آیا می‌خواهند یک کشور عادی باشند یا یک قلدر سرگردنه. همیشه از ایران خواسته شده که رفتارش را تغییر دهد. یک تصور در آمریکا وجود دارد که ایران خوب، ایران زمان شاه است. تا این تصور اصلاح نشود مشکلات در روابط دو کشور ادامه پیدا خواهد کرد. آمریکایی‌ها می‌خواهند ایران مثل کشورهای چون سعودی، کویت، قطر یا امارات باشد. اگر آمریکا قبول کند که ایران در اثر انقلاب تغییر کرده و انقلاب پاسخی به ۲۵ سال دخالت مستقیم آمریکا در ایران بود و اینکه صدماتی که به ایران زده شده را جبران کند، خیلی چیزها عوض خواهد شد. ایرانی‌ها در ۴۲ سال گذشته هر وقت دست دوستی به سمتشان دراز شده آن دست را فشرده‌اند و هر جایی که احساس کرده‌اند که ممکن است راهی برای حل مسائل وجود داشته باشد آن راه را رفته‌اند که آخرین مورد آن برجام است. برجام آنقدر مهم بود که رهبری برای آن تعبیر نرمش قهرمانانه را بکار برد.

الاخبار: یکی از شعارهای انقلابیون در سال ۵۷، نه شرقی و نه غربی بود که بازگوکننده مطالبه برای عدم وابستگی به قدرت‌ها بود. بسیاری اما معتقدند نزدیکی روابط ایران با روسیه و چین در کنار تقابل با آمریکا در تضاد با آن شعار است.

ایران در سیاست خارجی رویکردی چندوجهی و چندجانبه داشته است. ما خواهان روابط هم با غرب و هم با شرق بوده‌ایم. شعار نه شرقی و نه غربی به معنای نداشتن رابطه با دو طرف نیست بلکه به آن معناست که اراده آن‌ها بر ما تحمیل نشود و منافع ما به پای منافع آن‌ها قربانی نشود. اما اگر منافع ملی ما اقتضا کرد که روابط گرم‌تری با روسیه یا چین داشته باشیم این یک مساله دیگری است. ما و روسیه مشکلات مشترکی در عرصه جهانی داریم که یکی از آن‌ها زیاده‌طلبی‌های آمریکا است. در سوریه، ایران و روسیه چون دارای منافع راهبردی و تاکتیکی مشترکی هستند با هم در آنجا همکاری می‌کنند. ما حتی آنجایی که با آمریکا در افغانستان و عراق دارای منافع مشترک شدیم با هم همکاری کردیم. البته در همان عراق که منافع ما با آمریکا دچار تعارض شد، با آن‌ها درگیر شدیم. این نشان می‌دهد که ایران در این ۴۲ سال روی منافع خودش پای فشرده است.

الاجبار: شما به مساله الهام بخشی انقلاب اشاره کردید. این در حالی است که پس از انقلاب شعار صدور انقلاب داده می‌شد که برخی از کشورهای منطقه آن را مداخله ایران در امور داخلی خود و تلاش برای سرنگونی حکومت‌ها قلمداد کردند. این صحبت‌ها در حال حاضر هم مطرح می‌شود. می‌گویند ایران با حمایت از شبه‌نظامیان به دنبال تضعیف دولت‌های منطقه است و جمهوری اسلامی ایران بیشتر از اینکه یک دولت باشد یک انقلاب است. موضع شما درباره این نقدها چیست؟

باید به تاریخ مراجعه کنیم. حضور سالیان سال سوری‌ها در لبنان آیا معطوف به رویکرد انقلابی دولت سوریه بود؟ نه. نفوذ سوریه در لبنان دهه‌ها و شاید سده‌ها تاریخ دارد. آیا ایران پیش از انقلاب در میان شیعیان لبنان نفوذ نداشته است؟ این نفوذ، نفوذ عمیقی است. تاریخ روابط ایران و لبنان بسیار قدیمی‌تر از جمهوری اسلامی است. تأثیری که علمای جبل عامل لبنان بر ایران دوره صفوی و یا تأثیرات متقابلی را که ایرانی‌ها در لبنان دارند نمی‌توان نادیده گرفت. حتی شاه ایران برای حمایت از لبنان و شیعیان آن هزینه کرده است. بنابراین نگاه ایران به لبنان یک نگاه تاریخی و فرهنگی بوده است.

رابطه ایران و عراق ریشه عمیق و فرهنگی دارد. ملت ایران و عراق به دلیل تشیع، رابطه عاطفی بسیار نزدیکی دارند. کردهای ایران و عراق هم خودشان را از یک قومیت می‌دانند. حتی سنی‌های عراق هم هیچ دشمنی تاریخی با ایران نداشته‌اند الا اینکه در یک دوره علیه ایران تحریک شدند.

ارتباط ایران و یمن هم حتی به پیش از اسلام برمی‌گردد. رابطه عاطفی که شیعیان زیدی یمن با ایران دارند بسیار قدیمی و فراتر از رویدادهای کنونی است. نفوذ ایران در حوزه آسیای مرکزی و قفقاز طبیعی است. این کشورها بخشی از ایران بودند که بعداً جدا شدند و از جدانشدگان زمان زیادی نمی‌گذرد. ارتباط ایران با بحرین چیزی نیست که بشود پنهان

کرد. بحرین به هر حال و به نوعی بخشی از ایران بود که در سال‌های نه چندان دور، از ایران جدا شد. رابطه شیعیان ایران با شیعیان عربستان را نیز نمی‌توان پنهان کرد. نفوذ ایران در منطقه ناشی از جغرافیا و تاریخ و فرهنگ و موقعیت ترانزیتی ایران است و این وضعیت ربطی به جمهوری اسلامی یا شاه ندارد. البته در هر دوره تاریخی یک بخشی از این ظرفیت‌ها فعال‌تر می‌شود. در اینکه ظرفیت‌های ارتباط ایران با شیعیان بعد از انقلاب بیشتر شده، یک واقعیت غیرقابل انکار است. به این علت که یک حکومت شیعه در ایران به قدرت رسیده است. افزون بر این، در این منطقه ظرفیت مبارزات ضد استبدادی و ضد استعماری وجود داشته است و همه گروه‌هایی که تجربه مبارزه با استبداد و استعمار را داشتند از پیروزی انقلاب اسلامی ایران خرسند شدند و متوجه شدند که اگر شاه را می‌توان سرنگون کرد دیگران نیز از خطر مصون نیستند. اما شواهدی مبنی بر اینکه جمهوری اسلامی ایران به صورت عملیاتی کمک به سرنگونی رژیم‌ها در منطقه کرده باشد، وجود ندارد. این در حالی است که کشوری مثل عربستان سعودی که ادعای رهبری کشورهای عرب منطقه را دارد، میزان مداخله و هزینه‌هایش در تک‌تک کشورهای منطقه مشخص و قابل رصد است. به عنوان مثال امروز این ایران نیست که در یمن می‌جنگد و کشتار می‌کند بلکه این عربستان است که خود را مالک یمن می‌داند.

الاجبار: روابط ایران با عربستان سعودی امروز در اوج تنش خود قرار دارد. در عین حال با روی کار آمدن بایدن برخی از احتمال ایجاد فرصتی برای کاهش تنش بین تهران و ریاض سخن می‌گویند. گفته می‌شود یمن نقطه شروعی برای کاهش این تنش است. ایران چه برنامه‌ای در این زمینه دارد؟

یمن نقطه شروع تنش میان ایران و عربستان بود. در شروع دولت روحانی، ملک عبدالله پادشاه وقت عربستان پیام تبریک به روحانی فرستاد و نماینده‌ای از سوی عربستان در مراسم تحلیف آقای روحانی در مجلس شرکت کرد و پس از آن از او دعوت شد به عربستان برود و در مراسم عمره شرکت کند. آقای روحانی هم برای این موضوع اعلام آمادگی کرده بود. اگر موضوع یمن نبود به نظر می‌رسد که روابط ایران و عربستان کاملاً متحول می‌شد. روحانی در پیامی که به عربستان داد گفت که موشک‌باران علیه یمن را متوقف کنید تا ما بتوانیم روابط را پیش ببریم. جنگ یمن هم ظرفیت‌های زیادی را در یمن از بین برد و فجایع بزرگ انسانی ایجاد کرد و هم توان و انرژی و سرمایه عربستان را به یغما برد و این جنگ تا الان بی‌نتیجه ادامه پیدا کرده است. ایران یک فرمول چهار مرحله‌ای را برای حل بحران یمن ارائه کرده است. ایران آمادگی میانجیگری هم میان یمنی‌ها و هم میان یمنی‌ها با سعودی‌ها و اماراتی‌ها را داشته و دارد. مدل‌های صلح‌سازی را که ایران در سوریه دنبال کرد و به نتیجه رساند در یمن نیز قابلیت بومی‌سازی دارد. البته در این مدت عربستان مشکلات دیگری را برای ایرانی‌ها ایجاد کرد از جمله تعرض به دو نوجوان ایرانی در فرودگاه جده و فاجعه منا. البته حمله به سفارت و کنسولگری عربستان در ایران هم اتفاق بسیار تلخی بود. ایران روابط با عربستان را در یک چارچوب بزرگ‌تری می‌بیند و آن هم مسائل منطقه است. نگاه ما این است که بجای اینکه منطقه یک میدان برای رقابت‌های مخرب باشد می‌تواند میدانی برای همکاری‌های سازنده باشد. مشکلات منطقه از مشکلات محیط زیستی تا امنیتی و اقتصادی و بهداشتی و درمانی بدون همکاری حل نمی‌شود.

الاخبار: همکاری در این زمینه‌ها مستلزم این است که ابتدا این کشورها تهدیدات امنیتی علیه یکدیگر را خاتمه دهند. شما امیدوار هستید در فضای کنونی تنش‌ها کمتر شود؟

بخشی از مشکل عربستان سعودی این بود که فکر می‌کرد دولت ترامپ می‌تواند به نیابت از دولت عربستان با ایران تقابل کند و آن را محدود کند. عربستان در این راه هزینه‌های زیادی را برای تأمین مالی آمریکا در مواجهه با ایران متحمل شد. آن دوره اما تمام شده است. رویکرد دولت بایدن تا آنجا که ما اطلاع داریم این نیست که کار نیابتی از طرف عربستان انجام دهد. جملات روزهای آخر اوباما را یادآوری می‌کنم که گفته بود ایران و عربستان باید خودشان مشکلاتشان را حل کنند. ما هم همین‌طور فکر می‌کنیم. ایران و عربستان برای حل مشکلاتشان نیاز به میانجی‌گری بیرون از منطقه ندارند. ایران صراحتاً اعلام کرده که همان‌طور که دمشق و بغداد و کرکوک و اربیل وقتی در آستانه سقوط توسط داعش قرار گرفتند، ایران به کمک آن‌ها رفت، اگر ریاض هم مورد حمله داعش قرار می‌گرفت، چنانچه دولت عربستان تقاضا می‌کرد به کمک آن‌ها می‌رفتیم. اکنون این امکان وجود دارد که با یک درک مشترک از مشکلات و راه‌حل‌ها ما به گفت‌وگو و تفاهم یا دست‌کم کاهش تنش برسیم. من امیدوارم.

الاخبار: چقدر این موضع شما، موضع کلیت نظام است؟ ظریف اخیراً در مصاحبه‌ای گفت که در تدوین سیاست‌های ایران در منطقه در مقایسه با حوزه‌های دیگر، نقش کمتری دارد. بسیاری معتقدند راهبری سیاست خارجی ایران در منطقه در دست دولت نیست.

سیاست‌های امنیتی ایران در شورای عالی امنیت ملی به ریاست رئیس‌جمهوری تصویب می‌شود. طبیعی است که وزارت امور خارجه در این زمینه کارگزار است و نه سیاستگذار. وزارت خارجه می‌تواند نظرات خود را در شورا مطرح کند و پیشنهادهای خود را نیز ارائه کند. ولی تصمیم‌گیرنده شورای عالی امنیت ملی است و وزارت خارجه و دیگر نهادها باید مصوبات شورای عالی امنیت ملی را اجرا کنند.

الاخبار: ایران بارها اعلام کرده که آمریکایی‌ها باید از منطقه خارج شوند. این در حالی است که حضور آمریکایی در منطقه عمده‌تاً با درخواست رسمی دولت‌های منطقه بوده است و این کشورها به آمریکا پایگاه داده‌اند. بنابراین ایران چگونه انتظار دارد این خواسته برآورده شود؟

ما به آمریکا و به کشورهای منطقه دستور نمی‌دهیم. بلکه فقط جهت‌گیری سیاست خارجی خودمان را بیان می‌کنیم. ما علاقه‌ای به حضور آمریکایی‌ها در منطقه نداریم. از نظر ایران، منطقه نیاز به معماری جدید امنیتی مبتنی بر همکاری کشورهای منطقه دارد که در این صورت دیگر نیازی به حضور دیگران نیست. حرف ایران این است که اگر کشورهای منطقه یک بازنگری در سیاست‌های خود داشته باشند مشخص می‌شود که طی این سال‌ها، آن‌ها هزینه‌های آمریکا را پرداخت می‌کردند و نه هزینه‌های امنیتی خودشان را.

الاخبار: به اصلی‌ترین موضوع سیاست خارجی ایران یعنی مساله برجام بپردازیم. ایران و آمریکا بازگشت به تعهدات خود در برجام را مشروط به اقدام طرف مقابل کرده‌اند. این وضعیت نوعی بن‌بست را ایجاد کرده است. آیا راه سوم وجود دارد؟ پیش‌تر آقای ظریف از مکانیسمی برای هماهنگ‌سازی و همزمان کردن اقدامات واشنگتن و تهران سخن گفت. چقدر این ایده قابل اجراست؟

موضع آقای ظریف در چارچوب برجام و کمیسیون رفع اختلافات طرف‌های برجام است. موضع ظریف نهایتاً آن چیزی است که ایران می‌تواند عرضه کند که بپذیرد بازگشت به تعهدات به‌صورت همزمان باشد و راستی آزمایی توسط اتحادیه اروپا انجام شود.

الاخبار: بر اساس یک جدول زمان‌بندی شده؟

بله. بر اساس یک جدول زمان‌بندی شده و قابل راستی آزمایی. این حداکثر چیزی است که ایران می‌تواند انجام دهد. میانجی‌گری هم در کار نیست و اضافه کردن طرف‌های دیگر یا موضوعات دیگر در برجام هم مورد تأیید ایران نیست.

الاخبار: با اجرای طرح مجلس ایران برای توقف اجرای داوطلبانه پروتکل الحاقی آیا تنش بیشتر و عمیق‌تر نمی‌شود؟

مقصر این تنش ایران نیست. این تنش را ترامپ ایجاد کرد و ایران بر اساس رفتار آمریکا، رفتار خود را تنظیم کرد. ما نمی‌توانیم از آمریکا خواهش بکنیم که به برجام برگردد و آمریکا هم با خواهش به برجام برنمی‌گردد.

الاخبار: در صورت بازگشت آمریکا به برجام، اگر آمریکا بخواهد بخش‌های جدیدی به برجام اضافه شود آیا ایران آن را می‌پذیرد؟

اگر ایران می‌خواست تعهدات جدیدی را بپذیرد با ترامپ توافق می‌کرد و نیازی به صبر کردن برای روی کار آمدن شخص دیگری در کاخ سفید نداشت.

الاخبار: درباره موضوعات موشکی و منطقه‌ای، آیا احتمال مذاکره وجود دارد؟

حتماً. به شرطی که مسائل نظامی و تسلیحاتی کل منطقه به بحث گذاشته شود نه فقط ایران. کشورهای مختلف منطقه خریدهای تسلیحاتی عظیمی کرده‌اند و وقتی راجع به توازن نظامی در منطقه صحبت می‌کنیم، اعداد و ارقام روشن است. اگر یک کشوری ده برابر کشور دیگری هزینه تسلیحاتی می‌کند نمی‌توان گفت آن کشوری که یک‌دهم هزینه می‌کند باید محدود شود. اگر آن کشور را شما بخواهید محدود کنید معنایش این است که شما می‌خواهید آن را نابود کنید و امکان دفاع آن را می‌گیرید. کشوری که همه سلاح‌های آن دفاعی است با کشوری که همه سلاح‌هایش هجومی است با همدیگر متفاوت هستند. ایران می‌تواند با کشورهای منطقه و فراتر از منطقه در مورد وضعیت امنیتی و نظامی منطقه گفت‌وگو کند.

الاخبار: ایران طی سال‌های اخیر در برابر فشارهای آمریکا و نیز تهدیدات اسرائیل از جمله ترورها یا حمله به مواضع ایران در سوریه، سیاست صبر استراتژیک را در پیش گرفته بود. پرسش این است که آیا این صبر نقطه پایان دارد و آیا عدم واکنش ایران، به معنای محافظه‌کار شدن آن است؟

یک تعبیر غلطی از صبر استراتژیک صورت گرفته است. این صبر به معنای انتظار و سکوت نیست بلکه به معنی استقامت است. معنایش این است که هر چقدر بمباران کنید ما هستیم. یعنی به‌رغم همه فشارهایی که به ما آمده، مواضع خود را ترک نکرده‌ایم. صبر استراتژیک در برابر فشارهای ترامپ هم معنایش این بود که ما از مواضع خود عقب‌نشینی نکرده‌ایم. اما آیا این استقامت استراتژیک می‌تواند تبدیل به چیزهای دیگر شود؟ بله می‌تواند. مهم این است که تصمیم گیرش ما باشیم.

الاجبار: حدود چهار ماه دیگر انتخابات ریاست جمهوری در ایران برگزار می‌شود. برخی معتقدند وجود نارضایتی‌ها در میان مردم، باعث کاهش مشارکت در انتخابات می‌شود. شما این را قبول دارید؟

معتراض بودن به وضع موجود خود می‌تواند یکی از مهم‌ترین عوامل برای مشارکت زیاد باشد همان‌طور که درعین حال می‌تواند موجب سرخوردگی شود. همین اتفاق در اواخر دولت احمدی‌نژاد رخ داد. نارضایتی بالا بود اما چون امیدی به تغییر به وجود آمد منجر به مشارکت بالای مردم در انتخابات شد. در انتخابات آینده هم اگر امید به بهبود شرایط وجود داشته باشد، پیش‌بینی می‌شود مشارکت بالا باشد.

الاجبار: آیا سیاست نظام، مشارکت حداکثری مردم در انتخابات است و اگر این‌گونه است، شرایط آن چیست؟

سیاست جمهوری اسلامی همواره مشارکت حداکثری در انتخابات است. این سیاست تاکنون تغییری نکرده است. اما مشارکت حداکثری نیاز به یک سری شرایط است. مهم‌ترین آن این است که رقابت واقعی با حضور افراد شاخص و مسیرهای متمایز شکل بگیرد. مشکلی که ممکن است به وجود بیاید این است که افرادی با پیشینه‌های مشخص آدرس‌های متفاوتی را ارائه کنند.

الاجبار: شما از ضرورت حضور سلیقه‌های مختلف صحبت می‌کنید. آیا دولت روحانی از کاندیداتوری شخصی مثل احمدی‌نژاد استقبال می‌کند؟

همه کسانی که در کشور کارنامه‌ای دارند حق دارند که این کارنامه را بیان کنند و آن را مورد بحث قرار دهند. من شخصاً از امکان حضور همه روسای جمهوری قبلی از جمله آقایان خاتمی و احمدی‌نژاد در انتخابات دفاع می‌کنم. البته اگر خودشان مایل باشند.

الاجبار: با کاندیداتوری نظامیان موافق هستید؟

تمام کسانی که سابقه نظامی دارند حق دارند که کاندیدا شوند. اما کسانی که اکنون نظامی هستند باید بین نظامی بودن یا مدنی بودن تعیین تکلیف کنند. اگر یک نظامی، به صفت نظامی‌گری‌اش بخواهد کاندیدا شود تعارض منافع بین قوه مجریه و نهاد نظامی شکل می‌گیرد.

الاجبار: اگر پیش از کاندیداتوری از پست نظامی خود استعفا دهد مشکل حل می‌شود؟

به اعتقاد من استعفای صوری از پست نظامی کافی نیست بلکه تبدیل شدن آن فرد به یک فرد مدنی مهم است.